

— EEN KIJKJE IN DE SCHRIJVERSKEUKEN —

BOUWSTEEN SCHRIJFPROCES

S01 – Inleiding: De fases bij het schrijven van fictie

Een overzicht van eerste vonk tot uitgever — als kapstok voor de rest van deze reeks.

Dit is onderdeel van de set praktische schrijfhulp van auteur Jurjen Biesbroek – laagdrempelig gereedschap voor beginnende schrijvers, oorspronkelijk bedoeld als zelfhulp voor zijn eigen schrijfontwikkeling.

Schrijven is een veelomvattend proces — mijn voorstelling ervan was best romantisch en veel te beperkt. Het creëren is prachtig, maar stoeien, vechten en afbreken is net zo goed een onderdeel ervan. Er is geen rechte lijn van idee naar boek — het is een reeks fases, elk met een eigen doel en een eigen soort werk. Reden om ook een serie bouwstenen over het schrijfproces te maken, even belangrijk is als de serie met technisch gereedschap. Bovendien schurkt het schrijfproces aan aan tegen onderwerpen als motivatie, overwinnen van tegenslagen of wanhoop. Het is dan fijn om een motiverende bouwsteen te kunnen koppelen aan het proces en de fase waarin jij en je onderhanden werk zich bevinden.

Daarom starten we deze serie met een overzicht van de verschillende fases bij het schrijven van fictie. Later in de deze reeks gaan we dieper in op de fases die meer toelichting verdienen.

01 De fases van idee tot uitgever

Idee en verkenning

Elk boek begint met een vonk: een personage, een gebeurtenis, een vraag die je niet loslaat. In deze fase verken je wat je eigenlijk wilt vertellen — je thema, de wereld waarin het verhaal zich afspeelt, welke personages daarbij passen en welke dilemma's hen

drijven. Dit is een fase van rondlopen met een idee, aantekeningen maken, vragen stellen aan jezelf, eerder dan van gestructureerd schrijven. Renate Dorrestein benadrukt in haar boek 'Het geheim van de schrijver' dat een verhaal zich niet laat verzinnen op commando; het moet zich als het ware aan je openbaren, wat vraagt om ruimte en geduld in deze fase. Sommige schrijvers besteden hier weken aan, anderen jaren — er is geen vaste duur, en een lang aanslepende ideefase betekent zeker niet dat er iets mis is.

Vormkeuzes

Voor je goed en wel op gang komt, maak je bewust of onbewust een aantal fundamentele keuzes: in welke persoon vertel je, in welke tijdsvorm, en wat voor soort verteller draagt het verhaal. Dan komen mogelijk de technische bouwstenen al in beeld; in deze serie is het vooral van belang te weten dát je deze keuzes bewust maakt, liever dan dat ze onbewust ontstaan en je er halverwege achter komt dat ze niet bij je verhaal passen.

Het verhaal onderzoeken

Voor of terwijl je begint te schrijven, onderzoek je of er genoeg spanning en beweging in je idee zit: is er een geloofwaardige plot, welke wendingen dienen het verhaal, en welk soort einde past bij wat je wilt vertellen? Renate Dorrestein wijst erop dat een personage een doel nodig heeft dat niet zonder slag of stoot wordt bereikt — zonder een strevend personage en obstakels (van buitenaf of innerlijk) staat een verhaal stil. Hoeveel je hier vooraf uitdenkt, verschilt enorm per schrijver: sommigen werken met een uitgebreide schets, anderen ontdekken het verhaal grotendeels al schrijvend. Beide zijn legitiem, zolang je weet welke aanpak bij jou past.

Scènes schrijven en passen

Veel schrijvers werken hier niet lineair: je schrijft losse scènes die je aanspreken, en zoekt gaandeweg uit waar ze in het grotere geheel passen. Dit is een tastende, associatieve fase — het verhaal krijgt hier voor het eerst een vastere vorm op de pagina's, ook al is de uiteindelijke volgorde nog niet vastomlijnd. Twijfel je of jouw werkwijze zo hoort? Verderop lees je dat zelfs gevestigde auteurs sterk uiteenlopen in hoeveel structuur ze vooraf nodig hebben.

Eerste concept afronden

Op een gegeven moment groeien de losse scènes en verkenningen samen tot een eerste, doorlopend concept. Het belangrijkste hier is voortgang boven perfectie: een eerste concept mag, en moet misschien zelfs, rommelig zijn. Succes bestaat in deze fase niet uit een groots moment maar is een optelsom van kleinere overwinningen — een scène af, een hoofdstuk af, een ochtend goed doorgeschreven.

Afstand nemen

Zodra het concept af is, is de verleiding groot om meteen te gaan herschrijven. Beter is het minstens twee, bij voorkeur vier tot acht weken te laten rusten. Die afstand geeft je de objectiviteit om je verhaal te lezen zoals een lezer dat zou doen, in plaats van te lezen wat je dacht te hebben geschreven. Is dit een heuse fase in het schrijfproces? Je zou misschien denken van niet, maar ik heb hem er heel bewust tussen gezet.

Eerste doorlezing en diagnose

Na de pauze lees je het concept in één ruk door, zonder te corrigeren. Het doel is niet perfectie, maar begrip: welk verhaal heb je daadwerkelijk geschreven, tegenover welk verhaal je dacht te schrijven? Je maakt aantekeningen, geen wijzigingen, en zoekt naar patronen in wat werkt en wat nog niet werkt.

Herschrijven in drie niveaus

Revisie verloopt in een vaste volgorde: eerst de grote herschrijving (plot, personageontwikkeling, structuur), dan de scène-niveau-herschrijving (doet elke scène wat ze moet doen), en pas als laatste de regel-niveau-herschrijving (taal, ritme, dialoog). Aan zinnen schaven voor de structuur staat, is voor de meeste schrijvers tijdverspilling — die zinnen verdwijnen vaak alsnog want schrijven is net zo goed schrappen.

Naar buiten brengen

Op enig moment is het manuscript klaar om door anderen gelezen te worden — proeflezers, en daarna eventueel een redacteur of uitgever. Dit is een andere fase dan schrijven: hier gaat het niet meer om het ontdekken van je verhaal, maar om het testen en

aanscherpen ervan voor een lezer die het nog niet kent, en om de stap te durven zetten het uit handen te geven.

Promotie

Een verhaal heeft pas waarde als het gelezen kan worden. Publicatie en promotie zijn daarbij onmisbaar. Al dat werk voor een boek dat niet op de boekenplank verschijnt, is natuurlijk onbevredigend. En zeker voor beginnende schrijvers is daar veel over te leren. Het is over het algemeen niet de meest pregnante competentie van schrijvers om zichzelf in de schijnwerpers te presenteren. 'Mijn boek verkoopt zichzelf wel, want het is namelijk bovengemiddeld goed'. Was het maar zo makkelijk.

02 Hoe schrijvers het in de praktijk aanpakken

Enkele vragen komen bij elke beginnende schrijver op: doe ik dit wel goed, steek ik er wel voldoende tijd in, ben ik wel goed genoeg? Daar gaan we het in deze serie uitgebreid over hebben. Het korte antwoord voor nu: er bestaat geen norm en dit is geen wedstrijd. Wel fijn om te weten dat je niet alleen staat in je zoektocht. Lees maar eens hoe gerenommeerde schrijvers hun eigen manier van werken hebben en tot een boek zijn gekomen.

Qua 'productiesnelheid' met excuus voor de oneerbiedige term; Harry Mulisch hield het qua schrijven meestal bij een halve pagina per dag, zo'n 250 woorden. Een hele bladzijde noemde hij zelf al bijzonder: "dan heb ik werkelijk keihard gewerkt." Ook voor Arthur Japin is minder niet een compromis, maar een bewuste keuze om het schrijven leefbaar te houden.

Aan de andere kant van het spectrum zit Herman Koch, die aan Het diner zo'n 750 woorden per dag schreef — ongeveer anderhalf A4-tje. Arnon Grunberg haalt doorgaans 500 tot 1.000 woorden per dag en relateert dat zelf meteen: "Dat is niet heel veel hoor." Hella Haasse zat volgens zeggen rond de duizend woorden, met uitschieters: schreef ze drie bladzijden op een dag, dan trakteerde ze zichzelf, zo bijzonder vond ze dat zelf.

Buiten Nederland lopen de getallen soms nog verder uiteen. Nicholas Sparks haalt doorgaans zo'n 2.000 woorden per dag, in vijf tot zes uur tijd, en rondt een roman meestal binnen een paar maanden af.

Het verschil tussen Mulisch en Sparks is qua dagelijkse output een factor acht — en beiden hebben veelgelezen, gerespecteerde boeken op hun naam staan. Ook de totale duur van een boek verschilt enorm: sommige auteurs ronden een roman in enkele maanden af, anderen werken jaren aan één manuscript, inclusief lange periodes van onderzoek, laten liggen en herschrijven.

Waar en hoe schrijvers werken

Ook in werkplek, rituelen en onderzoekstijd blijkt er geen enkele norm te bestaan — eerder een verzameling heel persoonlijke oplossingen voor hetzelfde probleem: hoe zorg je dat het schrijven daadwerkelijk plaatsvindt.

Rituelen zijn zeer persoonlijk en lijken soms zeer vreemd. Maar Peter Verhelst relativeert het romantische beeld van de gekwelde schrijver juist: voor hem zijn rituelen geen teken van waanzin, maar simpelweg een verdediging tegen alles wat het schrijven op dat moment verstoort. Nelleke Noordervliet gaat, als het schrijven toevallig goed loopt, juist boodschappen doen — ze gelooft niet zo in het begrip "flow" en schrijft liever vanuit twijfel dan vanuit tevredenheid. Kerouac schreef een tijd lang alleen bij kaarslicht en bad geknield voor hij begon, en meende bovendien productiever te zijn bij volle maan.

Onderzoekstijd tenslotte is het meest onderschatte onderdeel van het schrijfproces, en verschilt sterk per genre. Geert Mak, bekend van zijn historische non-fictie, doet notoir veel archiefonderzoek en waarschuwt dat schrijvers zich daar makkelijk in verliezen zonder een goede structuur. Voor een hedendaags verhaal zonder historische lading kan die fase juist minimaal zijn, bij fictie mag ook veel verzonnen zijn — ook hier geldt: het benodigde onderzoek volgt uit wat je verhaal nodig heeft, niet uit een vaste regel. Overigens is de ruimte die fictie biedt op het gebied van verzinnen, ook extra moeilijk bij wereldbouw omdat niets vaststaat, maar je tegelijkertijd ook de lezers mee moet kunnen nemen in jouw fantasie.

Boekpromotie: hoe schrijvers bekend worden

Voor beginnende schrijvers komt promotie vaak als een verrassing: je verwacht dat schrijven het werk is, en dat de rest vanzelf volgt zodra het boek af is. Bijna elke gevestigde schrijver en elke professional in het boekenvak zegt het tegenovergestelde: de verkoop gaat niet vanzelf, en jij bent er zelf grotendeels verantwoordelijk voor of mensen je boek kunnen vinden.

Esther Jacobs, auteur van dertig boeken en gespecialiseerd in schrijverspromotie, benadrukt vooral timing: de meeste schrijvers beginnen pas met zichtbaarheid zodra hun boek klaar is, en dat is volgens haar een gemiste kans — begin liever al tijdens het schrijven zelf. Haar tweede punt gaat over toon: deel niet met de bedoeling te verkopen, maar om te helpen en te inspireren. Lezers voelen haarscherp aan wanneer een schrijver alleen maar wil verkopen, en dat werkt averechts. Voor haar is sociale media vooral een gratis manier om te ontdekken wat er onder lezers speelt: "Sociale media zijn je opening naar de wereld."

Interessant is ook hoe weinig sommige schrijvers zelf op promotie of internationaal succes gericht waren voordat het gebeurde. Hanna Bervoets zegt over de periode voor haar internationale doorbraak simpelweg: "Ik wilde schrijven" — promotie en vertaling kwamen pas later in beeld, vooral toen ze besepte dat een groter afzetgebied ook praktisch voordeel had. Jaap Robben noemt het moment dat zijn boek *De zuurtjes* door een Zuid-Afrikaanse uitgeverij werd aangekocht een ervaring die hem overviel — zijn boek kreeg toen "een eigen leven op een plek" waar hij zelf nooit was geweest. Zodra een boek eenmaal loopt, blijkt actieve promotie wel degelijk te helpen: Lize Spit trok voor de vijftien-plus vertalingen van *Het Smelt* de wereld over en ging, in haar eigen woorden, op vrijwel elke uitnodiging in.

De praktische kant, samengevat uit meerdere professionele bronnen in het boekenvak: bouw je netwerk en je zichtbaarheid liefst al op voordat het boek verschijnt, niet pas erna. Zet sociale media in om een band met lezers op te bouwen, niet alleen om te verkopen — deel het proces, stel vragen, wees oprecht nieuwsgierig naar je lezers. Vraag je eigen netwerk om boekrecensies en om connecties met mensen in de pers of het boekenvak;

mond-tot-mondreclame blijft opvallend krachtig. En overweeg fysieke aanwezigheid: boekhandelbezoeken, signeersessies en boekbeurzen geven een ander soort zichtbaarheid dan alleen online aanwezigheid.

De belangrijkste, iets ontnuchterende observatie tot slot: debuutromans kennen zelden een vliegende start, tenzij critici ze meteen omarmen. Bij de meeste schrijvers zit er weinig tijd tussen hun debuut en het boek dat hen echt bekend maakt — bekendheid is voor de meesten dus eerder een optelsom van een paar boeken en jaren volhouden dan het resultaat van één perfecte lancering.

03 Mijn eigen ervaring

Is een debuutroman richtinggevend waar het gaat om het schrijfproces? Ik hoop toch van niet. Het woord chaos dekt nog niet eens de lading. Het opschrijven van de fases hierboven geeft me het broodnodige houvast voor een volgende roman. Gelukkig was ik vastberaden om het boek 'Het Algoritme van Verraad' af te ronden. Die gedrevenheid zorgde ervoor dat ik niet wilde afhaken en ook hielp het misschien wel dat ik niet wist wat me allemaal te wachten stond.

Ik zal vast niet de enige zijn die zich na de epifanie van een prachtidee, rechtstreeks uit de blauwe hemel direct wilde storten op het schrijven van scènes. Ja, zeker heb ik me bekommerd om een of twee personages, maar wel zonder enige diepgang. Het te overwinnen obstakel was ook al snel helder. Het einde van het verhaal ging ik pas bedenken op driekwart van het boek. Tijdens het schrijven deed ik onderzoek naar plaatsen van handeling, de tijdsgeest en relaties tussen personages. Wat ik al wel vrij snel wilde, was het verbinden van twee verhaallijnen waarvan één een metafunctie had. Beide verhaallijnen moesten naadloos in elkaar overvloeien. In de praktijk koos ik eerst om één verhaallijn te schrijven, daarna de tweede lijn. Dat ging goed totdat ik de punten moest gaan zoeken waar de verbinding logisch was. Je kan je voorstellen dat meer bedenktijd vooraf enorm geholpen zou hebben.

Al met al overdrijf ik niet als ik zeg dat ik ongeveer de helft van het boek heb geschrapt en weer herschreven. Niet in één keer, maar telkens een scène, een motivatie van een

personage, een flashback, een locatie die niet klopte, dan een layoutvraagstuk, of ik vroeg me ineens af hoe en wanneer ik tekst moest laten inspringen. Het ging echt alle kanten op. Het is een wonder dat er een goed boek uit is ontstaan.

Nu, voor mijn tweede roman ben ik al vier maanden aan het voorbereiden, volg ik streng de genoemde fases en wil ik eigenlijk dat er geen enkele verrassing meer op mijn pad gaat komen. Uiteraard is dat een illusie en ik weet het, maar toch... of is het uitstelgedrag? Echt he, die twijfel...

BRONVERMELDING

Podcast: *Writer Unleashed*, Nanci Panuccio — aflevering #258 "Wat doe je wel en niet bij eerste lezing van je concept?", #225 "Revisie van concept naar definitief concept", #123 "Drie manieren om weer plezier in schrijven te krijgen".

Aanvullende bronnen: Renate Dorrestein, *Het geheim van de schrijver* (2000); "Hoeveel woorden schrijven deze 8 bekende auteurs per dag?", Schrijven Online; "Schrijftempo", Sander Kooistra (sanderkooistra.nl); interview Arnon Grunberg, Felisenum/Vara-tv-magazine; "Het Literaire Werk 2.0", Literatuurmuseum (Ernest van der Kwast); "Schrijvers en hun schrijfplekken", Schrijven Online; "Schrijversrituelen", VPRO Boekengids; interview Esther Verhoef, boekschrijven.nl; interview Jeroen Windmeijer, schrijfplaats.nl; "De gereedschapskist van de schrijver – research", Schrijven Online (Geert Mak).

Toepassing: *Het Algoritme van Verraad* (Jurjen Biesbroek, 2026).